

Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917

Recenzija knjige: *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019, 524 str.

Monografija *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917* je tretja in najnovejša iz serije obsežnih znanstvenih monografij Alojza Cindriča (prva je bila *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1908* iz leta 2009, ki ji je leta 2010 sledila monografija *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi v prvi polovici devetnajstega stoletja 1804–1848*), v katerih avtor, opirajoč se na svoje raziskovanje primarnih virov, predstavi in analizira dejavnike in okoliščine, povezane z univerzitetnim študijem posameznikov iz dežele Kranjske na Dunaju v opredeljenih obdobjih.

V knjigi *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917*, obsežni monografiji na 524 straneh, avtor podrobno predstavi tematiko od ustanovitve univerze na Dunaju leta 1365 do razpada Avstro-Ogrske. V glavni matriki (vpisni knjigi) dunajske univerze je prvi študent iz Ljubljane naveden leta 1392, leto 1917 pa je bilo zadnje akademsko leto dunajske univerze, ko je bila Avstro-Ogrska še država prebivalcev Ljubljane in Kranjske, študij na dunajski univerzi pa »domač« študij.

Monografija je bogato dokumentirana z gradivom, viri in fotografijami. Avtor razdeli petstoletno obdobje obravnave na dve večji, po njegovih dognanjih notranje zaokroženi enoti. Prva obsega čas od 1392 do 1803, ko so univerza, delo in študij na njej temeljili na srednjeveški paradigmi, druga pa zajema čas od 1804 do 1917, ko se univerza postopoma preoblikuje v sodobno znanstveno ustanovo (Humboldtovega tipa). V okviru vsakega od obdobji so podrobno predstavljeni obravnavani čas ter družbene, politične in ekonomske razmere, čemur sledi analitična obravnava dunajske univerze in študija na njej z različnih vidikov in zornih kotov. Tako avtor v vsakem obdobju natančno in dokumentirano analizira socialno strukturo študentov, stroške študija (šolnina, življenjski stroški, štipendije, bivanje ...), vpis po posameznih fakultetah ipd. Vse podkrepi in dokumentira z empiričnimi podatki o študentih, ki jih je pridobil z raziskovalnim delom v arhivih in drugih institucijah, ter s primerjavo z že obstoječimi analizami in podatki. Avtor je na podlagi raziskovalnega dela zbral podatke o vseh vpisanih študentih iz Kranjske in Ljubljane na dunajski univerzi.

V prilogi je naveden celoten register Ljubljančanov – od leta 1897 tudi Ljubljančank –, imatrikuliranih na dunajsko univerzo od leta 1392 do leta 1917, ter seznam vseh promoviranih doktorjev dunajske univerze iz Ljubljane v tem času.

Posebno poglavje v vsakem obdobju je posvečeno predstavitvi življenjske poti izbranih znanih Ljubljančanov, ki so študirali in/ali doktorirali na dunajski univerzi,

opisane so tudi življenjske poti ljubljanskih županov, ki so študirali na Dunaju, prav tako je eno poglavje posvečeno analizi sodelovanja nekdanjih dunajskih študentov iz Ljubljane pri ustanovitvi univerze v Ljubljani leta 1919.

Na začetku monografije so strnjeno predstavljeni razvoj univerze kot institucije nasploh, razvoj univerze na Dunaju ter možnosti izobraževanja Ljubljančanov pred ustanovitvijo dunajske univerze. Ob drugače zelo natančno dokumentirani in z viri podprti analizi bi si pri predstavitvi razvoja univerze kot institucije želeli natančnejše naslanjanje na obstoječe vire, še posebej pri navajanju podatkov. Dobrodošli bi tudi bili strukturna predstavitev »popolne« srednjeveške univerze (delitev na »nižjo«, artistično in »višje« fakultete), o čemer je v nadaljevanju sicer govor, ter bolj sistematična predstavitev srednjeveške artistične fakultete in jezuitskega kolegija (ki je bil ustanovljen leta 1597, ne 1598). Pri zapisovanju latinskih besed in besednih zvez bi bilo namesto roditeljske marsikje pravilneje in bolje uporabiti kontekstualni imenovalnik, prav tako se je za *depositio*, srednjeveško verzijo brucovanja, uveljavilo poimenovanje *depozicija* in ne *depozit* (Cindrič 2019, str. 98).

Poudariti je treba, da ima monografija, razen izjemnega znanstvenega pomena, tudi veliko informativno in ilustrativno vrednost za širšo publiko. V njej je namreč veliko zanimivih in pomembnih podatkov in informacij v zvezi z izobraževanjem prebivalcev Ljubljane na Dunaju. Med letoma 1365 in 1917 se je na dunajski univerzi izobraževalo 5.631 študentov iz Kranjske, od tega jih je bilo 1.334 iz Ljubljane, kar je slaba petina. Kuriozitet, ki jo analizira avtor, je tudi statistika imen študentov, ki kaže, da je večinoma prevladovalo ime Janez, razen v 18. stoletju (Jožef) in 20. stoletju (Franc), kar je najbrž povezano z imenom vladajočega cesarja (Jožef II. in Franc Jožef).

Leta 1897 je bil vpis na dunajsko univerzo dovoljen tudi ženskam in že istega leta se je med prvimi 34 študentkami vpisala na filozofsko fakulteto tudi Ljubljančanka Julija Suppantšitsch. Do leta 1918 je na Dunaju študiralo 20 Ljubljančank, večina na filozofski fakulteti, nekaj pa na medicinski. Med njimi sta dve tudi doktorirali na filozofski fakulteti, in to iz biologije.

Študij na univerzi na Dunaju je bil v vseh obdobjih relativno drag, največji delež pa so pri tem imeli pot na univerzo ter bivanje in pristojbine, povezane s študijem. Ob vpisu na univerzo (imatrikulaciji) je moral vsak študent plačati vpisno takso, ki je bila odvisna od njegovega socialnega in materialnega statusa. Med študenti je mogoče najti predstavnike revnejših slojev mestnega prebivalstva, ki pa so bili oproščeni plačevanja pristojbin. Po mnenju avtorja to kaže na socialno odprtost univerze (Cindrič 2019, str. 96). Do leta 1848 je bilo približno 40 % ljubljanskih študentov oproščenih plačevanja šolnine, v drugi polovici 19. stoletja pa 20 %. Avtor tudi ugotavlja, da je večina ljubljanskih študentov v prvem obravnavanem obdobju (1396–1803) prihajala iz srednjega družbenega sloja, in ne višjega.

Leta 1586 je bila iz jezuitskega kolegija preoblikovana in ustanovljena univerza v Gradcu, ki je bila v 16. in 17. stoletju zelo konkurenčna dunajski, tako zaradi kakovosti kot zaradi nižjih stroškov, ki so jih s študijem imeli Ljubljančani. Med letoma 1586 in 1782 se je na njej izobraževalo okrog 577 Ljubljančanov, kar je bilo več kot v istem času na Dunaju (217).

V obdobju od 1804 do 1917 se je največ Ljubljancev, ki so študirali na dunajski univerzi, vpisalo na pravno fakulteto (67,8 %), tej je sledil študij na filozofski fakulteti (14,9 %), medicinski (11,2 %) ter teološki (0,7 %).

Kar se tiče socialne strukture študentov, je bilo plemičev v tem obdobju 13 %. Iz uradniških družin (tudi častniki in učitelji) je izviralo 30 %, iz družin trgovcev, gostilničarjev in zaposlenih v prometnih storitvah 20 %, iz obrtniških, rokodelskih družin ter industrije 15 %, svobodnih poklicev 9,5 %, meščanov (hišnih posestnikov) 8 % ter kmečkega porekla 2 % študentov dunajske univerze (Cindrič 2019, str. 221). Približno 30 % študentov je prejelo stipendijo. Glede uporabe jezika je med letoma 1849 in 1917 66 % študentov navedlo, da je njihov materni jezik slovenščina, 33 % pa, da je to nemščina (v istem času se je ob popisih prebivalstva za slovenščino izreklo okrog 80 % Ljubljancev, za nemščino pa okrog 15 % (Cindrič 2019, str. 238–239). Največ študentov, ki so kot materinščino navedli slovenščino, se je v tem času vpisalo na pravno fakulteto (48 %), na filozofsko pa precej manj (12 %).

Izjemno aktualna, hkrati pa tudi skrb zbujajoča za današnji čas je ugotovitev in vzporednica v zvezi z univerzo na začetku 19. stoletja. Takrat je država »v smislu utilitarizma (poučuje naj se predvsem tisto, kar je potrebno za prakso) skušala čim bolj omejevati svobodo znanstvenega in raziskovalnega razmišljanja ter poučevanja. [...] Uveden je bil zaostren nadzor nad univerzo z možnostjo zasledovanja in pregona nezaželenih učiteljev in študentov. [...] Tudi govor cesarja Franca I. leta 1821 v Ljubljani pred celotnim učiteljskim zborom liceja, gimnazije in normalke je donel v tej smeri: '[...] Med ljudstvom se širijo nove misli, ki jih ne bom nikdar odobral. Ostanite pri starem redu, ki je še vedno najboljši! Našim prednikom se je pri tem dobro godilo, zakaj se ne bi tudi vam? Ne potrebujem učenjakov, temveč le pridnih državljanov, in tako mi vzgajajte mladino. Kdor meni služi, mora poučevati, kakor jaz ukazujem. Kdor pa tega ne more, ali kdor se mi bavi in nastopa z novotarijami, ta naj gre kamor mu drago, ali pa ga dam odstraniti sam [...]'. « (Cindrič 2019, str. 32)

Monografija *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljancev na dunajski univerzi 1392–1917* je vzorčen primer kakovostne družboslovno-humanistične historične analize, tako kvantitativne kot kvalitativne, s čimer postaja nujen in nespregledljiv pripomoček za raziskovanje razvoja (visokošolskega) izobraževanja na Slovenskem, sočasno pa je zaradi pojasnjevalne dimenzije zanimiv tudi kot vir poljudnih informacij.

Dr. Tadej Vidmar